

УДК 371.671

І.І. Смагін,

кандидат наук з державного управління, доцент, проректор
(Житомирський ОППО)

Igor_Smagin@zippo.net.ua

ПРАКТИКА ПІДРУЧНИКОТВОРЕННЯ ЗІ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ПСИХОЛОГІЇ В XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Розглядається історія шкільної психологічної освіти в XIX та на початку XX століття. Аналізуються тенденції в практиці підручникотворення з психології в контексті змін освітньої політики держави. На прикладах популярних шкільних навчальних книг розкривається зміст та структура підручників з психології. Визначаються основні навчальні функції шкільних підручників з психології досліджуваного періоду.

Дослідження практики підручникотворення з суспільствознавчих дисциплін не може обминути шкільних підручників з психології – навчального предмета, який протягом двох століть разом з логікою відіграв роль філософської пропедевтики в системі середньої освіти. Включення психології в контекст філософської антропології спричинило появу проблем змісту і форми підручника з психології, адекватного меті та завданням шкільної гуманітарної і суспільствознавчої освіти.

Ренесанс шкільної психології на початку XX ст. (1906-1912 рр.), її поява в радянській післявоєнній школі (1947-1959 рр.) і введення в 1983 році шкільного предмета "Етика і психологія сімейного життя" знову загострили проблему розробки якісного підручника з предмета.

У наш час психологія знову повернулася в сучасну середню освіту Російської Федерації [1], а в школах європейських країн викладаються психологічні курси, які висвітлюють не тільки відомості з основних розділів загальної психології, але й теми з психології педагогічної, соціальної, психології праці тощо. У сучасну українську шкільну освіту психологічні знання, як і в середині XIX ст., потрапляють фрагментарно в контексті вивчення інших навчальних предметів, зокрема суспільствознавчих курсів "Людина і світ" та "Людина і суспільство".

Хоча історія становлення шкільної психології ґрунтовно проаналізована в монографії Н.Ю. Стоюхіної [2], а в ряді наукових праць досліджено окремі проблеми історії та методики викладання шкільного курсу психології (А.Д. Андреева, О.Є. Данилова, І.В. Дубровіна О.П. Нечаєв, З.М. Панібратцева, Ю.А. Самарін), аналіз тенденцій у практиці підручникотворення з психології для закладів середньої освіти ще залишається поза увагою дослідників. Спроба заповнити зазначену лакуну і є метою цієї статті.

Розробка підручників з психології для закладів середньої освіти у XIX ст. ґрунтувалася на вітчизняному досвіді створення рукописних та друкованих навчальних книг для вищої школи XVII-XVIII століття.

Впровадження на початку XIX століття курсу психології в гімназіях відповідало потребам часу, але, за висновками Н.Ю. Стоюхіної, не було забезпечене вчительськими кадрами та підручниками [3].

Для викладання психології як складової філософської пропедевтики у середніх закладах освіти на початку століття продовжили використовувати підручник Ф.Х. Баумейстера. Оскільки ця книга була також університетським підручником, то постало питання щодо створення виключно гімназійної навчальної книги. Як результат, професор Харківського, а потім Петербурзького університету Людвіг Генріх Якоб протягом 1809-1814 рр. видав підручник з філософії для гімназій, який поділявся на вісім частин, третя частина якого була присвячена психології [4].

Автор розрізняв психологію метафізичну та дослідну [4: 22]. Метод дослідної психології він ототожнював з методами фізики і хімії, оскільки психологія вивчає предмети і закони "внутрішнього відчуття". Л.Г. Якоб аналізував проблеми функціонування людського тіла і будови мозку, намагався осмислити проблему пізнання душі. Всі прояви душі Л.Г. Якоб поділяв на три види: пізнання, почуття, прагнення.

Зазначений підручник структурно складався з трьох розділів. У першому – автор розглядав пізнавальні психічні процеси (відчуття, зір, слух, нюх, смак). У другому розділі висвітлені проблеми почуттів, у третьому – прагнення.

Л.Г. Якоб також описав різноманітні стани людини: народження, життя, здоров'я, захворювання, сні. У заключній частині автор виклав власні погляди на освіту і виховання, які у нього в багатьох складових ототожнювалися.

Крім книги Л.Г. Якоба, стали популярними праці Петра Дмитровича Лодія "Логические наставления, руководствующие к познанию и различению истинного от ложного" (СПб., 1815) та вчителя Слобідської гімназії Петра Михайловича Любовського "Краткое руководство к опытному душесловию" (Харків, 1815).

Підручник П.Д. Лодія досить довго використовувався в гімназіях на уроках з логіки, навіть після виключення психології з гімназійного курсу, оскільки автор вважав, що психологічні знання сприяють більш осмисленому розумінню логіки.

Викладення психологічних знань у даній книзі було традиційним для початку ХІХ ст.: спочатку розкривалися загальні поняття, потім аналізувалися пізнавальні психічні процеси, почуття, воля, проблеми індивідуально-психологічних відмінностей та психолого-педагогічні поняття.

Важливе місце серед шкільних підручників на початку ХІХ ст. посіла книга П.М. Любовського. Автор запропонував систематизацію психологічних знань, які викладаються учням. У другій частині підручника він визначив послідовність психологічної освіти: від формування загальних уявлень про психічні процеси до спеціальних і більш детальних проблем.

Період 1804-1819 рр., визначений Н.Ю. Стоюхіною як перший етап упровадження навчального предмета "Психологія" в середні навчальні заклади, характеризувався тим, що сама психологічна наука й навчальний предмет у той час були тотожні, а зміст навчального предмета зводився до змісту підручника. Підручники стали першими серйозними працями з психології, а психологія як навчальний предмет відтворювала у своїй структурі всі сутнісні характеристики психологічного знання й виконувала систематизуючі та структуруючі функції [5: 329].

Але низький рівень розвитку психологічної науки на початку ХІХ століття, відсутність суспільного запиту на гуманітарні знання призвели до того, що основна навчальна робота при вивченні психології зводилася до заучування навчальних текстів. Учні погано засвоювали психологічні поняття з причин їх складності та неадаптованості до пізнавальних можливостей дітей. Крім того, предмет вчили за посібниками, яких не вистачало на всіх, і тому основною формою роботи на уроці було диктування матеріалу під запис [2: 15-20]. Шкільний підручник у цей час забезпечував виконання лише інформативної функції, був складним за змістом та не мав необхідного методичного апарату.

Такий стан справ викликав в освітянській бюрократії несприйняття нового предмета. Результатом цього в 1811 році стало виключення психології з переліку навчальних дисциплін столичних гімназій, а в подальшому основи психологічних знань фрагментарно вивчалися лише в курсі логіки.

У 70-х роках ХІХ ст. психологія повернулася в шкільну освіту. Новим навчальним планом (1877 р.) у середніх закладах освіти рекомендувалося вивчати елементарну психологію. Зазначалося, що викладання логіки та психології повинно, крім педагогічних цілей, досягати ще інших позитивних результатів. Так, логіка повинна доводити до учнів поняття про мислення, як вияв безумовної свідомості, й запобігати проявам одностороннього емпіризму. А психологія повинна надавати простий, але точний опис елементарних проявів душі, відчуттів як виключно внутрішніх чи суб'єктивних станів [6: 582]. Програма з психології включала в себе вивчення основних видів психічного буття (волю, уявлення, почуття), темперамент, сні й сновидіння [6: 582].

Поява навчальної програми стимулювала авторів до написання нових навчальних книг. Прикладом перекладеного та адаптованого підручника логіки з психологічними знаннями була книга Теодора Румпеля, чотири видання якої використовувалися протягом ХІХ ст. (Философская пропедевтика или основания логики и психологии. Руководство для гимназий Т. Румпеля: Перев. П. Цейдлера. – Изд. 3-е. – СПб.: Тип. В.С. Балашева, 1880. – VIII, 126 с.).

У 1883 році вийшов "Учебник психологи" Олександра Костянтиновича Гиляревського (Новочеркаськ, 1883), який перевидавався сім разів під назвою "Пособие к изучению психологии". Глави підручника давали відомості про відчуття, уявлення, мислення, розум, почуття, стани душі, совість.

Найпопулярнішими підручниками з психології наприкінці ХІХ століття були перекладені з іноземних мов видання:

– Джемса Селлі (Основные начала психологии и ее применения к воспитанию: Пер. с англ. М.Ш. – СПб: Журнал "Русское богатство", 1887. – 358 с.; Основы общедоступной психологии и ее применение к воспитанию: Пер. с англ. М.Ш. под ред. Л.Е. Оболенского. – СПб.: Издатель Губинский, 1894. – 351 с.; 2-е изд. – СПб.: Издатель Губинский, 1897. – 351 с.; 3-е изд., 1902. – 364 с.; 4-е изд., 1908. – 324 с.);

– Олександра Бена (Бэн А. Психология: Пер. с англ. – СПб.: Тип. Дома призр. малолетн. бедных, 1881. – 426 с.; Изд. 2-е. – СПб., 1887. – 456 с.);

– Жоржа Фонсегрива (Элементы психологии: Пер. студентов Моск. Дух. Акад. под ред. с изм. и доп. П.П. Соколова. 2-е изд. – Сергиев Посад, 1903. – 376 с.; 3-е изд. – Сергиев Посад, 1906. – 384 с.);

– Гаральда Геффдинга (Очерки психологии, основанной на опыте: Пер. с нем. / Под ред. Я. Колубовского. – М.: Журнал "Вопросы философии и психологии", 1892. – 422 с.; Изд. 2-е. – СПб.: Тип. Мин. путей сообщения, 1896. – 389 с.; Изд. 4-е. – СПб.: Думнов, 1904. – 348 с.; Изд. 5-е. –

СПб.: Думнов, 1908. – 348 с.; Изд. 6-е. – СПб.-М.: Думнов, 1914. – 366 с.; Изд. 7-е. – М.-Пг.: Гос. изд., 1923. – 308 с.)

– Джорджа Трамбулла Ледда (Очерк элементарной психологии: Пер. с англ. Н. Спиридонова. Под ред. Б.А. Кистяковского. – СПб.: Тип. Попова, 1900. – 164 с.; Изд. 2-е. – 1906. – 179 с.);

– Вільяма Джемса (Психология Уильяма Джэмса, профессора психологии в Гарвардском университете: Пер. с англ. приват-доцента И.И. Лапшина. – СПб., 1896. – 408 с.; Изд. 2-е. – СПб., 1898. – 412 с.; Изд. 4-е. – СПб.: Знание, 1902. – 412 с.; Изд. 5-е. – СПб: Издательство К.Л. Риккера, 1905. – 448 с.; Изд. 6-е. – СПб.: Издательство К.Л. Риккера, 1911. – 453 с.; Изд. 7-е. – Пг., 1916. – 430 с.; Изд. 8-е. – Пг.: Наука и школа, 1922. – 375 с.).

Книга "Елементи психології" була першою частиною курсу філософії, який читав професор Ж. Фонсегрив. Цей підручник пропонував концентрований та систематичний нарис найважливіших психологічних явищ і теорій у контексті існуючих у цій сфері філософських проблем. Автор намагався об'єднати традиції спиритуалізму з новітніми на той час висновками англійської і французької емпіричної психології. Психологію він поділяв на афективну та рефлексивну і його книга складалася з двох відповідних частин та 36 глав. У кінці кожної глави автор розмістив резюме і перелік літератури. У додатках наведені теми для творів з психології.

Підручник В. Джемса, восьме перевидання якого здійснено вже в радянську добу (1922 р.), структурно складався зі вступу, двадцяти шести глав та заключного розділу – "епілогу", в якому автор детально визначив сутність поняття "метафізика", проаналізував зв'язок свідомості з мозком та з іншими об'єктами, дослідив стани свідомості [7: 405-417].

У вступі автор наголосив на необхідності включення у підручник відомостей з фізіології, зокрема про мозок та про органи відчуття [7: VI]. Також обґрунтовано структуру підручника, яка складалася з таких глав: загальні відомості про відчуття, про зір, про слух, про будову мозку, про функції мозку, про умови нервової діяльності, про звички, про особистість, про увагу.

З методичної точки зору зазначений підручник був своєрідною калькою наукових знань з психології і тому не відповідав за складністю гімназійному віку учнів. У книзі відсутні завдання, контрольні питання, глосарій. Хоча на 426 сторінках основного тексту наведено 66 чорно-білих рисунків і схем, але вони пояснюють не всі складні психологічні та фізіологічні процеси, описані автором. У кінці підручника перекладач І.І. Лапшин навів перелік творів з психології, етики та естетики, виданих станом на 1911 рік (ми аналізуємо 6-е видання книги) [7].

Книга В. Джемса є своєрідним зразком підручникотворення в галузі психології, з яким вітчизняна середня школа ввійшла в ХХ століття. Загалом, у ХІХ ст. відбувся своєрідний бум у підручникотворенні з психології: якщо на початок ХІХ ст. було тільки сім найменувань навчальних книг, то на кінець століття – більше сорока.

Шкільна психологія на початку ХХ ст., за висновками Н.Ю. Стоюхіної, з'явилася як результат ініціативи "знизу", яку держава лише офіційно затвердила в документах. Це стало можливим завдяки розвитку психологічної науки та зацікавленості у психологічних знаннях учасників педагогічного процесу.

Ф.Ф. Ольденбург у своїй статті наголосив, що програма курсу шкільної психології повинна задовільняти запити життя, до якого готується дитина, відповідати віковій й рівню розвитку дитини, відповідати вимогам школи, які виходять із її завдань [8]. Він наголошував на необхідності введення в програму з психології психоаналізу – мистецтва впізнавати як душевні явища, так і їх зовнішні властивості: фізіогноміку, міміку, графологію, характерогнозію тощо.

О.П. Нечаєв у 1911 році впорядкував ієрархію завдань нового шкільного предмета. Він уважав, що найближчим завданням курсу психології буде засвоєння учнями змісту основних психологічних термінів, які постійно вживаються людьми в побутовому значенні. Більш глибоким завданням визначалося формування цілісного світогляду учнів. Діти повинні навчитися поважати знання, цінність науки, розумову працю [9].

Усі зазначені підходи до шкільного курсу психології значно вплинули на появу нових підручників та підходи до підручникотворення. Відповідно в пресі почали з'являтися рецензії на навчальні книги, в яких аналізувався зміст предмета психології, методи його викладання, досліджувалося чи відповідає підручник цілям і завданням навчання. Ці рецензії допомагали авторам удосконалювати результати своєї роботи.

На початку ХХ ст. навчальних книг вітчизняних авторів було небагато. Крім того, зважаючи на швидкі темпи розвитку психологічної науки і зміни в методиці викладання, ці загальні курси вважалися застарілими. Мова йде про книги:

– Михайла Івановича Владиславлева (Психология. Исследование основных явлений душевной жизни в двух томах. – СПб., 1881. – Т. 1. – 610 с.; Т. 2. – 564 с.);

– Петра Федоровича Каптерева (Педагогическая психология. – Изд. 3-е. – СПб.: Земля, 1914. 489 с.);

– Костянтина Дмитровича Ушинського (Человек как предмет воспитания: Опыт педагогической антропологии в двух томах. – СПб.: Типография Ф.С. Сущинского, 1869. – Т. 1. – 437 с.; Т. 2. – 516 с.);

– Веніаміна Олексійовича Снегірьова (Психология. Систематический курс чтений по психологии. – Харьков, 1893. – 700 с.);

– Матвія Михайловича Троїцького (Психология: Лекции о.п. М.М. Троицкого, читанные в 1882/83 гг. – 3-е изд. – М.: Издатель Михайлов, 1883. – 136 с.; Наука о духе. Общие свойства и законы человеческого духа. – М.: Издатель Абрикосов, 1882. – Т. 1. – 344 с.; Т. 2. – 320 с.)

Так, підручники М.М. Троїцького були визнані складними для розуміння і вважалося, що їх можна використовувати лише після попереднього ознайомлення з основами психології.

"Психологія" В.О. Снегірьова складалася з об'ємного вступу та двох частин. У вступі автор поділяв психологію на суб'єктивну, фізіологічну та метафізичну. Перша частина книги висвітлювала основні душевні стани і процеси людини. До станів В.О. Снегірьов відносив відчуття, хвилювання, прагнення. До процесів – асоціювання і відтворення, увагу та пам'ять. Друга частина книга була присвячена дослідженню розуму, почуттів і волі.

З методичної точки зору ці книги лише частково виконували інформативну функцію, доводячи до учнів психологічні знання. Але вони не здійснювали функції організації навчального процесу, розвивальну та комунікативну. Вони не були спрямовані на індивідуалізацію навчання та на розвиток навичок у застосуванні психологічних знань через систему питань і завдань.

Упровадження нового шкільного предмета активізувало діяльність відомих учених і популяризаторів психології у сфері підручникотворення. Перелік навчальної літератури, що була видана на початку ХХ ст., нараховував більше 15 видань. Серед них книги:

– Василя Федоровича Адамова (Учебник элементарной психологии. 2-е испр. и доп. изд. – СПб., 1906. – 148 с.);

– Костянтина Миколайовича Корнілова (Простейшие школьные психологические опыты. Для средних учебных заведений. – 2-е изд. – М.: Задруга, 1916. – 102 с.);

– Георгія Івановича Челпанова (Челпанов Г.И. Учебник психологии: (для гимназий и самообразования). Киев, 1905. – Изд. 1-ое. – 112 с.) – було 16 видань, останнє в 1919 р.;

– Олександра Петровича Нечаєва (Учебник психологии. Для средних учебных заведений и самообразования. 3-е издание. – СПб.: Типография П.П.Сойкина, 1908. – 200 с.).

Основний зміст цих підручників складали такі теми, як: предмет і методи психології, відчуття, пам'ять, розум, уява, характер, воля, увага, почуття. Практично зміст навчального курсу психології для старшокласників був перенесений з університету без будь-якої адаптації і модифікації. Але книги Г.І. Челпанова та О.П. Нечаєва були методично досконалішими порівняно з іншими.

О.П. Нечаєв у вступі до свого "Учебника психологии" зазначав, що дана книга містить елементарний курс психології і призначена для використання в гімназіях. Викладення навчального матеріалу відповідає стану психологічної науки і матеріал підібраний так, щоб обминути дискусійні питання та наукову полеміку.

Головною метою гімназійного курсу психології О.П. Нечаєв уважав збудження інтересу учнів до психологічного аналізу та самопізнання. Саме тому автор, формуючи зміст підручника, спрямував увагу на методику викладання, а саме: "чтобы сообщаемые в нем сведения подверглись тщательной переработке в сознании учеников" [9: 1]. Для цього в текст книги було введено конспекти для повторення та творчі завдання. Конспекти містили в узагальненій формі зміст попередніх глав і мали на меті не лише нагадати зміст вивченого матеріалу, а й дати змогу осмислити його з іншої, ніж раніше, точки зору. Крім того, за словами автора, вони спонукали до розвитку абстрактного мислення та формування зв'язного мовлення учнів. А творчі завдання допомагали учням на практиці засвоїти знання та осмислити прикладне значення психології шляхом елементарних психологічних дослідів. Підручник містив 31 рисунок, включаючи фотографії, і, за відгуками сучасників, методично забезпечував навчальний процес з ухилом до навчання експериментальної психології.

Намагання вчителів використовувати підручник як основний засіб організації навчального процесу підтверджують свідчення викладача філософських дисциплін духовної семінарії М. Смірнова. У своїй педагогічній діяльності він вимагав від учнів не зазубрювати урок, а намагатися осмислено читати текст підручника. Потім шляхом опитування викладач визначав прогалини в знаннях і основний навчальний час присвячував поясненню незрозумілого учням матеріалу [10].

Підводячи підсумки перших чотирьох років викладання психології, П.П. Блонський у 1910 році в журналі "Вопросы философии и психологии" опублікував статтю "Результат анкеты по вопросу о постановке преподавания психологии в средней школе", де зазначив, що для викладання шкільної психології не вистачає підготовлених учителів, недостатньо часу відведено на вивчення курсу й відсутні кошти на придбання посібників [11]. Учений наголошував, що хоча статус науки про душу

людини в шкільній освіті принижений, але вона оволоділа увагою та інтересом учнів. Її поважають, нею захоплюються, до неї формується серйозне й усвідомлене ставлення.

Г.І. Челпанов на засіданні Московського психологічного товариства 25 вересня 1910 року визначив основні причини "непрочного" становища психології у шкільному курсі, а саме:

- відсутність спеціальної підготовки у вчителів;
- методичну невідпрацьованість курсу (нестачу підручників, посібників, наочностей, обмеженість навчального часу);
- другорядний статус психології в навчальному плані як експериментального предмета.

Хоча в передмові до другого (1913) видання своєї книги "Как преподавать психологию" О.П. Нечаев зауважував, що відсутність підготовлених педагогів, недосконалі підручники і методи навчання не повинні бути підставою для ліквідації навчального предмета психології, але в 1912 році нарада при III Державній Думі запропонувала проект, де було оголошено, що психологія і логіка не є обов'язковими предметами. Їх викладання повинно було носити факультативний характер і залишатися на розгляд місцевих органів шкільного управління.

Після Жовтневої революції психологія взагалі зникла зі шкільних програм і відродилася лише на короткий проміжок часу як обов'язковий предмет у період 1947-1959 рр.

Таким чином, підручники з психології для гімназій протягом XIX ст. пройшли шлях від окремих розділів у навчальних книгах з філософської пропедевтики до самостійних навчальних книг. Але функціонально вони забезпечували реалізацію лише інформативної функції підручника.

Шкільні книги з психології були складними за структурою, змістом і за викладенням навчального матеріалу. Хоча за змістом вони відповідали навчальним програмам, але методичний апарат у них був відсутній, обсяг текстового матеріалу був значно більший, ніж потребувала середня освіта.

Лише на початку XX ст., крім інформативної, підручник психології починає виконувати функцію організатора навчального процесу. У книгах з'являються творчі завдання, ілюстративний та табличний матеріал, мова викладення тексту та визначень психологічних понять адаптується до рівня учнів старших класів гімназій. З академічного носія сучасних психологічних знань (XIX ст.) на початку XX ст. навчальна книга перетворилася на засіб організації навчального процесу в середніх закладах освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Климов Е.А. Психология: Учебник для школы. – М.: Культура и спорт, Изд. объединение "ЮНИТИ", 1997. – 287 с.
2. Стоюхина Н.Ю. Преподавание психологии в системе отечественного образования: история и современность: Монография. – Н. Новгород: Нижегородский институт экономического развития, 2005. – 306 с.
3. Стоюхина Н.Ю. Историческая ретроспектива преподавания психологии в Российской школе // Психологическая наука и образование // [http:// www.fpo.ru // psyedu/](http://www.fpo.ru/psyedu/).
4. Курс философии для гимназий Российской империи, сочиненный Людвигом Гейнрихом Якобом. Часть третья, содержащая психологию. – Второе тиснение. – СПб.: Главное правление училищ, 1816. – 114 с.
5. Стоюхина Н.Ю. Два столетия преподавания психологии в российской школе // История отечественной и мировой психологической мысли: Постигая прошлое, понимать настоящее, предвидеть будущее: Материалы международной конференции по истории психологии "IV московские встречи", 26-29 июня 2006 г. / Отв. ред. А.Л. Журавлев, В.А. Кольцова, Ю.Н. Олейник. М.: Издательство "Институт психологии РАН", 2006. – С. 327-335.
6. Шмид Г.К. История средних учебных заведений в России. Пер. с нем. А.Ф. Нейлисова. – С-Пб.: Типография В.С. Балашева, 1878. – 684 с.
7. Джэмс У. Психология Уильяма Джэмса, профессора психологии в Гарвардском университете: Пер. с англ. приват-доцента И.И. Лапшина. – Изд. 6-е. – СПб, Издательство К.Л. Риккера, 1911. – 446 с.
8. Ольденбург Ф.Ф. Мысли о постановке преподавания психологии в средней школе // Русская школа. – 1906. – № 10. – С. 140-160.
9. Нечаев А.П. Как преподавать психологию? Методические указания для учителей средних учебных заведений. – Изд. 2-е. – СПб.: Типография П.П. Сойкина, 1911. – 70 с.
10. Смирнов Н. О преподавании психологии // Вестник воспитания. – 1912. – № 8. – С. 109-126.
11. Блонский П.П. Результаты анкеты по вопросу о постановке преподавания психологии в средней школе // Вопросы философии и психологии. – 1910. – Кн. 104 (IV), сентябрь-октябрь. – С. 227-255.

Матеріал надійшов до редакції 23.01. 2008 р.

Смагін И.И. Практика создания учебников по школьному курсу психологии в XIX – начале XX века.

Рассматривается история школьного психологического образования в XIX и в начале XX века. Анализируются тенденции в практике создания учебников по психологии в контексте изменений образовательной политики государства. На примерах популярных школьных учебных книг раскрывается содержание и структура учебников по психологии. Определяются основные учебные функции школьных учебников по психологии рассматриваемого периода.

Smagin I.I. The Practice of Making School Textbooks on Psychology in the 19th – beginning of the 20th century.

The history of school psychology education in the 19th – the beginning of the 20th century is considered. Tendency in practice of making psychology textbooks in the context of educational state policy modification are analysed. The content and the structure of psychology textbooks are analysed on the example of popular textbooks. The main educational functions of schools psychology textbooks of the concerned period are defined.